

ACC. N:R M. 9362: 1-28

Landskap: *Småland* Upptecknat av *Blenda Andersson*
Härad: *Albo* Adress: *Sköda, Vislanda*
Socken: *Vislanda* Berättat av:
Uppteckningsår: *1944* Född år *1880* i *Vislanda*

*Arbetsgillen kan
17 sidor.*
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Arbetsgillen

H. G. F.

Skriv endast på denna sida!

Avskrift.

ACC. N:R M. 9362:1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Svar på fråglista HC. 7.

Arbetsgillen.

De s.k. gillena voro nästan otaliga förr i tiden. Men detta var ju enda sättet för ungdomen och för det arbetande folket i bondgårna att få en smula nöje och att få roa sig med dans och lekar utan att få plikta eller "sitta i stocken" en söndag utanför kyrkan. Här i socknen var ett påbud^x, att den som upplät sina hus för^x på en sockenlekstugor hållande där dans, lekar kortspel, "dobbel" och brännvinsmissbruk förekom fick plikta 2 riksdaler till kyrkan. Samma plikt gällde för de, som gjorde ungdomsgille i hemmen, där dans, kortspel, sprit och oväsen förekom. De som inte åttlydde, dömdes sitta i stocken en eller två söndagar. De gillen jag skildrar här nedan äro från min hemby under 1800-talet. Gårdarna ligga här enstaka. Enskiftet upphörde här i slutet på 1700-talet, då lantmätning försiggick.

Förutom "julalekstugan" och "midsommarleken" samt ett

och annat bröllop, fick ungdomen roa sig på arbetsgillen och tiggegillen. - Men så börja vi på tiggegillen: När klockaren hade "ostamöte" i en bondgård ute i socknen, ställde han till det vanligen en kväll. Matmodern i gården som skulle ha mötet hos sig, sände ut bud i rotarna närmast att klockaren skulle ha ostmöte hos henne den eller den kvällen, sedan spredde bondmorarna ut det sig emällan. Igorna eller hemmadöttrarna gingo bära mjölken till klockarens ostagille, där det bjöds på kaffe^x och tre eller fyra sorters kakor, såsom bolla, en veteskiva, skorpa och en kringla. Under hela förra delen av 1800-talet voro kringlorna av kornmjöl. De närmast boende bondmororna gingo också dit och hjälpte till att ysta. De hade också ystkorgar ostlöpe och ysthandukar med sig. Så snart det var färdigt börja ysta, börjades dansen vanligen inne i storstugan eller på logen. Ortens spelman, som trakterade dragspel eller fiol svarade för musiken. Dansen pågick till kl. 2 eller 3 på natten. De unga männen inom respektive rota, där ostagillet förrättades, hade även infunnit sig.^x

^xklockaren hade ostamöte på ett par eller tre platser i socknen.

ACC. N:R M. 9362:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När prästen hade ostagille i "gamla Vislanda" under 1700-talet, hade han också sina ostagille om kvällarna, och då buro de unga flickorna mjölken till prästgården. Efter en förplägnad med en "handmat" och en skål maltöl började dansen i sockenstugan som fortgick till soluppgången. De unga männen i orten hade även kommit tillstädes.

Sedan kyrkan 1794 var byggd i Lindås, Vislanda socken, var ostagillet i prästgården, som alltjämt stod kvar i "gamla Vislanda" ända till 1937. Jag skall nu beskriva ett ostagille där i början på 1890-talet under kyrkoherde Sjöborghs tid: Fru Sjöborgh talade om för någon bondmora vilken dag hon ville ysta, sedan gick det från mun till mun över både Vislanda och Blädinge socken som en löpeld. I prästgården slaktades, bryggdes och bakades till ostagillet. Bondmorer och torparekvinnor^x, så många som hade mjölk, kom^x i hela mo dit med ostmjölk, som de sparat ihop ett par dar. Så många krukor och mjölkspannar som bondmororna kunde uppbringa fylldes med mjölk.

^xi hela
pastoratet

ACC. NR M. 9362:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Och de gick så många hästskjuts till prästgården med bondmorer och mjölkflaskor, så vägen var lika sliten som då det är marknad i Vislanda. Och de fingo så mycke mjölk i prästgården så de kunde ej härbärgera den, oaktat de östa i så många kittlar de hade och i såar, baljor, bykekar och bryggkar m.m. utan mjölken fick stå i en del krukor tills de hunno ysta den.

När de kommo till prästgården blevo de mottagna av prästfrun med ett varmt famntag sedan bad hon dem stiga in i salen, där kaffe med dopp serverades så fort de kommo dit.

Och de fingo nära en halv tjog olika sorters kakor, däribland vetebulla så stora, så de gingo inte å stoppa i kjortelfickan. - Sedan de druckit kaffe bjödos de sitta kvar tills mjölken var ystad, då middag serverades.

Under tiden besågo en del kvinnor den vackra trädgården och den gamla kyrkogården, en del sågo på när de yste, andra hjälpte till att ysta. Somliga hade ystkorgar med sig till låns. - Då maten var serverad läste kyrkoherden bordsbönorna och sjöng ett psalm-

ACC. N:R M. 9362:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

värs. Först bjöds på ett rikligt smörgåsbord, därefter stek och efterrätt som bestod av frukt och glasse; samt ostpannkakor, sötostar, bakelser och tårter, som de givmilda mororna haft med sig till förning. Prästfrun gick omkring och bjöd och trugade sina kära gäster att de skulle äta och hålla till godo, och hon sken av belåtenhet och tillfredsställelse, och hon uttryckte sin glädje över, att se alla de käre morerna i pastoratet hos sig. Under måltiden serverades kokttjock vassla till mellanrätt.

Efter maten läste åter kyrkoherden bordsbönerna och höll en kort betraktelse över ett bibelsspråk, därefter tackade han för den många ostmjölken, som min fru omtalat att hon fått. Varpå han läste Fader vår och Välsignelsen och sjöng en psalm.

När alla gästerna hade gått, sade prästfrun till en gumma, som skulle sköta ostarna: "Due lilla, kom med mig, så ska du få si va ja fått i dag." Och så pekade hon på det som låg på hyllorna i visthusboden. Och hyllorna voro proppfulla med kalv- och fårstekar, slaktade höns och kycklingar, smörtrillingar och ägg, flera korgar fulla,

ACC. NR M. 9362:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

äppel och päron, kålhuvud, lök m.m. Och prästfrun var så rörd så hon grät, och ömsom torkade hon bort tårarna med avigsidan på handen och ömsom med förklädet. Och alla kvinnorna voro glada och nöjda med sitt besök i prästgården. Det var för dem en verklig upplevelse i vardagens id och enformighet. Beskrivna ostagille skedde efter den tid då ostmjölk skulle lämnas i natura.

Det var många fattiga som bodde i backstugor, som inte hade någon ko, de brukade gå i gårdarna och tigga ostmjölk. Somliga hade ostagillet på morgonen, och då buro och då buro bondmorerna dit mjölken själva; andra hade ostagillet om kvällarna och ställde då till dans. Var det någon av ungdomarna som kunde spela, så fick den svara för musiken eller sjöng man till dansen. Flickorna eller pigorna fingo då gå dit med mjölken. Medan den råd, som yste, så bjödos flickorna på kaffe och kakor. Pojkarna infunno sig ej förrän dansen börjadē.

Arbetsgille.

Förr i tiden ingick ofta en fjärdings körland /linland/ i pi-

ACC. N:R M. 9362:7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gans lön som husbonden skulle så. Då linet var färdigt "röska" /rycka upp med rötterna/, kommo byns ungdomar till henne en kväll och hjälpte henne att "röska höan". Flickorna "röske"^x och ynglingarna krakade linet. Alltsammans gick i en handvändning med flinka, vana händer under muntert gyckel och glam, skratt och sång. Sedan arbetet var slut började de leka och dansa på gräsmattan, vanligast på gatubacken. Där dansades och lektes ringlekar och "sista paret ut" "banka läder", "katten och råttan m.m. Kunde någon spela dragspel eller munspel, så var det storartat, eller sjöngo alla var och en efter förmåga. Alla voro vardagsklädda och gingo kippa i träskorna.

^x="roste"

Men dansade helst barfota, då var man lättast om foten. Vid pigans "röskning" bjöds inte på någon fägnad, men väl när hon bröt sitt lin.

Då husbondefolket brutit sitt lin fick pigan sätta in sitt lin medan basten var uppvärmd. Och när man eldat för linet ett par dagar var det torrt nog att "brytas" /bråkas/. Då kommo åter byns

ACC. N:R M. 9362:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ungdomar, både pojkar och flickor, och hjälpte henne en kväll att "bryta". Många av pojkarna hade "bröta" /-bråka/ med sig. Vid skenet av en stallykta som hängde i taket i bastaskjulet bröto pojkarna linet så det knastrade. Stämningen var den allra bästa. Man pratade, skrämtade, skrattade och nåjsade; pratade historier, änter, paschaser kvickheter och tokroligheter så skrattet ekade långt ut i nejden. Men under allt skämt och glam låg man i och bråkade lin så svetten rann. Man lät sig ej förtröttas oaktat man arbetat hela dagen i sin tjänst.

När linet var bråkat, bjöd husbonden alla de unga, som varit i bastan, på förplägnad. De fingo då gå in i storstugan och taga plats, sedan de först skakat av sina kläder den förskräcklige dammen och plockat av sig "toet" /skäktefall/. Somliga gingo till brunnen och tvätta bort dammen i ansiktet som gjorde dem så svarta så de liknade sotaren.

Sedan husmodern delat ut var sin handmat till de unga, vilken utgjordes av en fjärdedels kaka bröd, en ostskiva och ett stycke

ACC. NR M. 9362:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

morotspannkaka, samt nybryggt maltöl som man drack ur tenn-koppar- eller trästop. Husbonden bjöd även de unga männen vardera ett par "brytesupa" av brännvin. När förplägnaden på sittande eller stående fot var förtärd, fingo de unga, både pojkar och flickor, genast börja dansa inne i storstugan. Dansen fortgick med omväxlande sitt-lekar hela natten till fram mot morgonen, då man bröt upp och gick hem var och en till sitt. Om någon timme börjades åter en ny arbetsdag. - Sedan brukade pigan själv "skötta" sitt lin i sitt hem då hon hade frivecka, eller gjorde hennes moder det åt henne.

Jag vill minnas, att jag i mina momearer till Lunds Univ. Folkminnesarkiv skrivit utförligt om ett gammaldags brytegille, skäktegille samt "rivegille" och täckegille och ostagille, allt i mitt hem.

I stället skall jag skriva om "körgille" eller som det även kallades "körhjalpe" vilket är lika med "köröl". Då en torpare, lägenhetsägare eller annan mindre jordbrukare saknade dragare till vårbruket eller höstplöjningen, bad han några stycken som hade oxar

ACC. N:R M. 9362:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

eller häst, att komma till honom i "körhjälpa" på ett bestämt klockslag, vanligen vid middagstiden. Ju mera jord han hade som behövde bli körd, ju flera bad han i kördhjelpe. Han brukade även göra kör-gille, vilket skulle utgöra ersättning för arbetet. Så snart körkararna kommo, blevo de trakterade med kaffe, kakor och en "jök" /- en sup brännvin i en kopp kaffe/. Sedan skulle de ut och köra där värden anvisade. Var det i våren fingo somliga köra gödsel, andra så säden, somliga ärja, en del harva och "bolta". En och annan satte potatis såsom ärjde upp fårer, medan värden själv och hans barn lade potatisen i fårerna, som ärjkaren höljde igen. Allt arbetet gick raskt undan, så när det blev afton hade värden fått vårbruket färdiggjort. Hade värden ej utsäde eller sättpotatis fingo körkarlarna taga det med sig. Efter arbetet bjöd värden och hans fru på kvällsmat vilket under mitten av 1800-talet utgjordes av ärtvål-ling med rökat eller saltat kött eller fläsk samt gröt och pannkaka. Men i slutet av 1800-talet bjöds på stek, i stället för saltat

ACC. N:R M. 9362:111

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sovel. Brännvin bjöds även till maten, om värden hade råd. Det har berättats, att en gammal soldat, som hette Asp, hade körhjälp en vår. Dagen efter var han "gillessjuk och hade kopparslagare i huvudet". Så träffade han en person, som ej varit med på hans körgille, och då sa han till denne: "Ja gjorde ett förbann-t bra körgille i går. De fingo 16 supa var på man". Förhållandet var, att männen hade fått endast en sup brännvin var, medan Asp själv hade supet till varje man, och männen voro 16 stycken.

Flöttegille /= flyttegille/.

Vid en av fardagarna den 15 eller 25 mars brukade vanligen en arendator som arrenderat en ny gård eller en bonde som köpt en annan gård, flytta till denne vid någon av nämnda dagar. Och så bad han grannhellsborna där omkring, dit han skulle flytta, att hjälpa honom flytta sina inventarier. De kommo då till honom tidigt på morgonen, om det var långt att köra, med häst och vagn, eller oxe om de inte hade en ök. Ovanpå vagnen låg en s.k. "röne" /sädeshäck/ och så hade de ett par "råghalmsbukor" /stora långhalmskärvar/ med sig,

ACC. N:R M. 9362:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

som breddes på häcken när de läste på möbler eller dylikt. När de kommo dit, blevo de först bjudna på mat och ett par kaffejöka. Sedan var det till att börja lässa flyttelassen. Alla körkarlarna, som kunde vara en 20 st. beroende på mängden av flyttsaker, hjälpte till att lässa. Var den förtänksam som skulle flytta, så hade han dagen förut packat ned ömtåliga husgerådssaker i korgar och kistor, samt dragit ut vagnarna och tagit fram alla slags kör- och handredskap. Då allt var lassat och klart och fäkreaturen hade skickats i väg antingen i en flock eller ledda i rep, började körkarlarna, en efter en, köra i gående takt. Sist i raden åkte husbonden, hans hustru och barn. De hade även den lagade gillesmaten på sitt skjuts. Förr i tiden kallades den som åkte sist, "Barkus på tunnan"; emedan han satt på öltunnan, som innehöll gillesölet eller körölet, eller på brännvinstunnan i hembrännvinets tid.

När de kommo i närheten av gården körde värden förbi "flyttjellen" så han kom fram först på platsen. Det första han då gjorde var att släppa in katten i boningshuset, för de skulle få tur och

ACC. N:R M. 9362:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lycka i sitt nya hem. Och hustrun började ordna med kalasmaten. Körkarlarna buro in möbler och husgerådssaker. Och de, som kört åkerredskap handredskap och halm och hö läste av det i uthusen, och i foder- och sädesladan. Alla arbetade med iver för att allt skulle komma på sina platser så mycke som möjligt.

Därefter började gillet. Jag vet ej om de hade någon specialrätt vid "flöttjegille", utom "gröta" i det oändliga. Ty varje kvinna vars man var med och körde flyttelass bar dit ett fat vit gröt till förning. Var den inflyttade familjen aktningsvärd och välkommen till byalaget, bar de dit även förningar av annat slag, såsom pannkakor, sötostar, bakelser, stora vetebrödsbakor, smör, brynost och även tårta, som ej kom i bruk^x förrän vid början på 1890-talet.

- De gubba, som kände igen sin hustrus gröt, rimmade gärna för den, såsom t.ex.: "Denna gröten ä kokt i en gryta å inte i en bötta"

Då kösta ett koavärde å flötta, å den som flötte öfta, bleå lätta å lötta".

"Denna gröten ä kokt i en gryta å inte i en väst

^xbland
allmogen

ACC. N:R M. 9362:14

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

å därför töcke ja den ä bäst."

"Denna gröten ä röd å vit.

Välkomna hit." o.s.v. Vid ett flyttegille skulle man bjuda på brännvin till maten till alla rätter. Ju mera brännvin och kaffe "jöka" ju bättre flyttegille.

Dagen efter skulle grankvinnorna, som burit dit förning, gå dit på kalas och hämta sina förningafat.

"Köröl" är detsamma om "körhjalpe" eller "körgille" då de hjälpte någon köra i jorden eller flyta ett nedrivet hus e.d.

"Taklagsöl" kallades här förr i tiden för "ryggåsgille" d.v.s. när de byggt upp huset och lagt på "ryggåsen". Numera bygger man ej ryggåshus, utan nu kallas taklagsöl för "spantagille". Man gör på samma sätt nu som förr. När spanten äro resta, eller ryggåsen var pålagd, bundo byggnadsmännen en krans och hängde upp på en stång på takåsen, och då skulle värden bjuda alla, som arbetat vid bygget, på gille. De gamle hade hört de gamle säga, att om värden förr i tiden ej bjöd snickarna på mycke mat och brännvin, så togo

ACC. N:R M. 9362:15

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de ned kransen samma dag de hängt upp den. Ju bättre snickarna tyckte om gillet, ju längre fick kransen hänga, å ju större heder för värden.

Slätteröl eller slåttrahjälpe vill jag minnas att jag skrivit om till Er i mina memoarer.

"Vispagille".

När de hade "vispagille" samlades ungdomen en ljus, varm, härlig majafton i en björkdunge, för att skala "visparis" av björkris och "vaskaris" av granris" De unga männen bröto riset och flickorna skalade det. Varje flicka skalade åt sitt hem eller sin matmor. När de hade skalat och bundit "vispar" och "vaskor" så länge de sågo vid dagsljus i skymningen, började de leka, men först skulle de förtära de våfflor, gorån eller stinkakor som flickorna hade med sig. Vispa gille var ett bland de angenämaste arbetsgille de unga hade. De fortsatte att leka i den härliga majnatten till lärkan vaknade och började drilla och göken gol.

ACC. N:R M. 9362:16

Då visste att midnattstimmen var slagen och att en ny dag hade gått in. Alla gingo då hem, var och en till sitt. En ny arbetsdag stod för dem åter.

Bykegille.

Då flickorna eller pigorna hade styket tvättkläder hela dagen och sedan lagt de stukade kläderna i bykeket var det färdigt att börja byka kläderna. Men först skulle en av dem gå och kvällsmjölka korna och fordra djuren, medan den andra skulle "kallbyka" /ösa kallt vatten på kläderna, så att askan blev våt/.

När ungdomen i grannhället hade gjort sina sysslor för dagen och ätit kvällsmat kommo de dit för att hjälpa till att byka d.v.s. tömma luten ur bykegrytan och ösa den på kläderna, så fort den kokte upp, varefter man fyllde grytan igen med lut. Man öste med en bykeskopa med långt skaft. Husmödrarna sade alltid ifrån, att luten fick inte stå i grytan och koke, och inte fick lutan koka över. Och så tillade de liksom i förtroende med en hemlighetsfull min:

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

askan, blir
kaffet kom i
ttes vid att
dansade, el-
ogs på skämt,
kte hela nat-
li ren". Då
sitt.
a och om somma-

ACC. N:R M. 9362:16

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Då visste att midnattstimmen var slagen och att en ny dag hade gått in. Alla gingo då hem, var och en till sitt. En ny arbetsdag stod för dem åter.

Bykegille.

Då flickorna eller pigorna hade styket tvättkläder hela dagen och sedan lagt de stukade kläderna i bykekaret var det färdigt att börja byka kläderna. Men först skulle en av dem gå och kvällsmjölka korna och fordra djuren, medan den andra skulle "kallbyka" /ösa kallt vatten på kläderna, så att askan blev våt/.

När ungdomen i grannhället hade gjort sina sysslor för dagen och ätit kvällsmat kommo de dit för att hjälpa till att byka d.v.s. tömma luten ur bykegrytan och ösa den på kläderna, så fort den kokte upp, varefter man fyllde grytan igen med lut. Man öste med en bykeskopa med långt skaft. Husmödrarna sade alltid ifrån, att luten fick inte stå i grytan och koke, och inte fick lutan koka över. Och så tillade de liksom i förtroende med en hemlighetsfull min:

ACC. NR M. 9362:17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Står den å koka, kokar friarna bort, och pyse den i askan, blir byken inte ren. Husmodern bjöd på våfflor och sedan kaffet kom i bruk bjöd hon även på kaffe och kakor. Ungdomarna byttes vid att "ösa grytor", särskilt pojkarna. De andra lekte eller dansade, eller pratade historier och skrattade, gnabbades, slogs på skämt, rusade med varandra och skojade på alla sätt. Man bykte hela natten till fram mot morgonen för att "byken skulle bli ren". Då gingo "bykelonsarna" och "bykekäringarna" hem till sitt.

Vid arbetsgillen voro ungdomarna vardagsklädda och om sommaren gingo de kippe i träskorna.

Upptecknat av Blenda Andersson

Skörda, Vislanda.

April 1944.